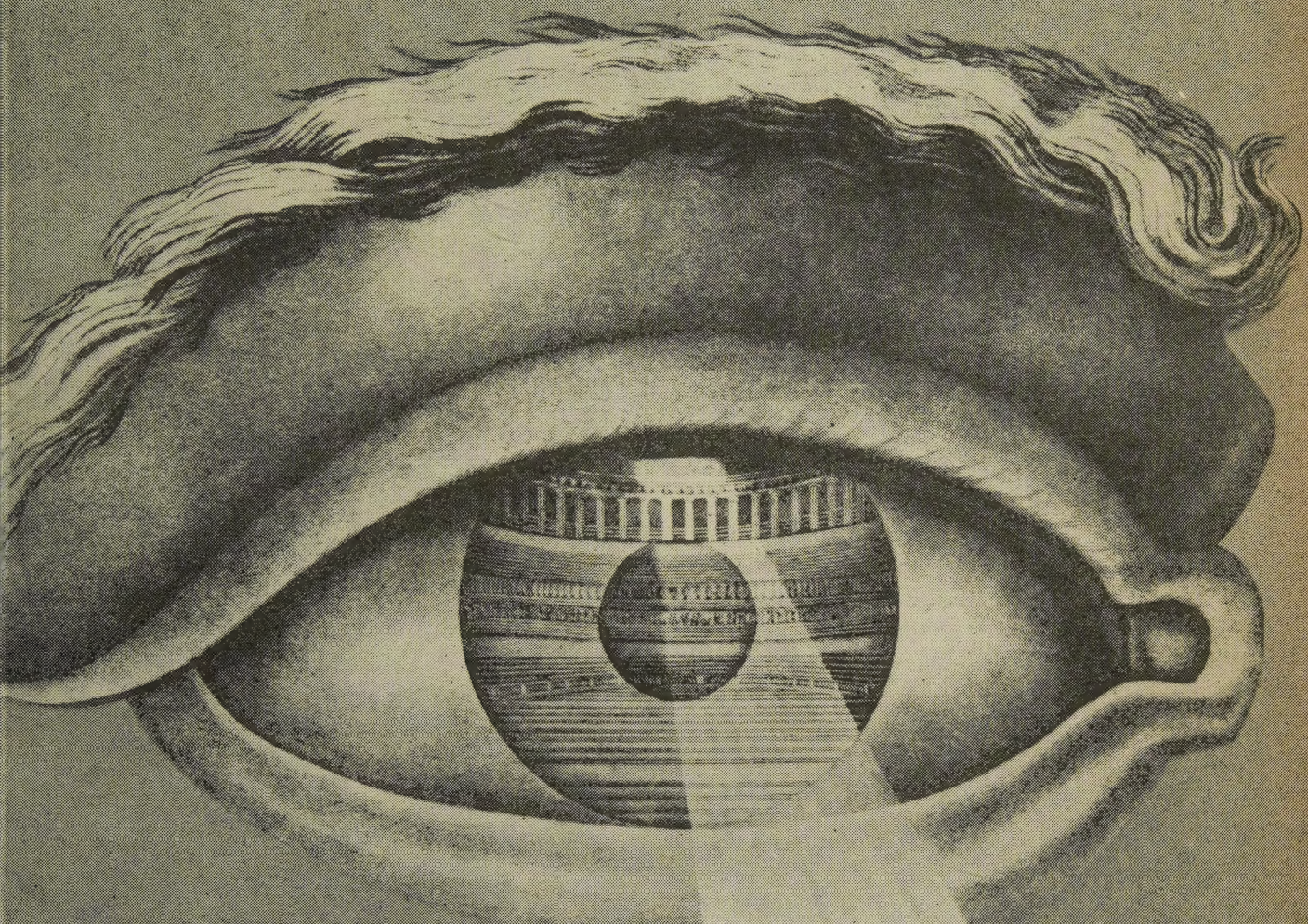

Illinois U Library

BYGGMÄSTAREN *nr 8 - 1948*

TROTS

minskning

av byggnadsverksamheten

konstatera vi

ökning

av omsättningen

Silix föreskrives och användes således i ständigt ökad omfattning för:

Invändig tätputs mot grundvatten i källare, hiss- och elevatorgropar, kulvertar, bergrum etc.

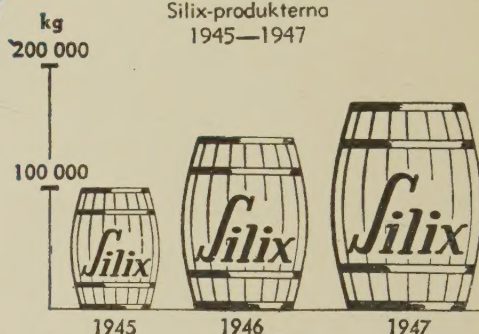
Dammfria o. slitstarka cementgolv i fabriker, lagerlokaler, garage m. m.

Utvändig slamputs av grundmurar mot dagvatten.

Tätbetong i grundmursavskärningar.

Väderbeständig fasadputs m. m.

DIAGRAM
över omsättningen av
Silix-produkterna
1945—1947

Silix

till cement och kalk för bruk och betong

INGENIÖRSFIRMAN PEHR ENGWALL A.-B.

Specialfirma för isoleringsteknik, Nybrokajen 7, Stockholm. Tel. 21 07 15, 21 07 20

AUKTORISERADE FÖRSÄLJARE OCH NEDERLAG:

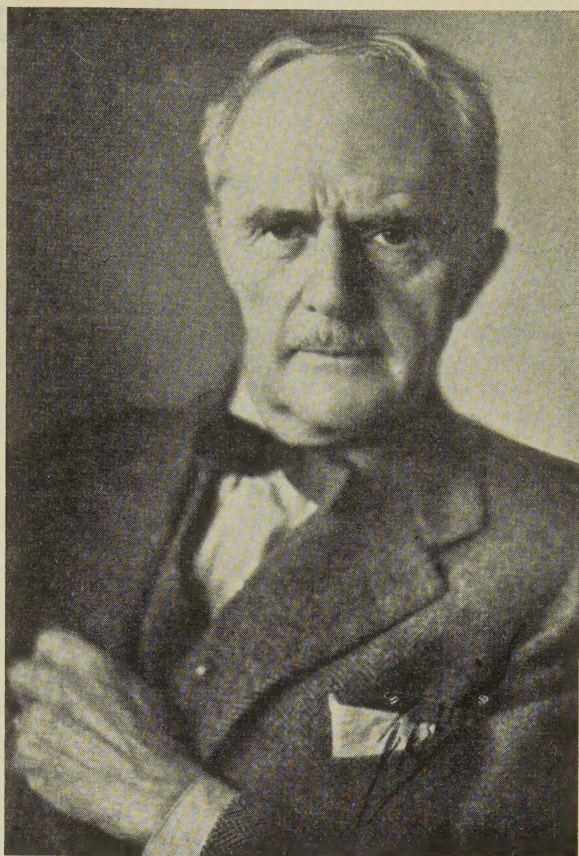
Dickson & Sjöstedt KB, Göteborg
Herbert Björling AB, Malmö

AB A. Huse & C:o, Karlstad
AB Kolimporten-Laurents, Sundsvall
Västerås Byggmateriel AB, Västerås

Byggnadsväru AB Sylvan
& Qvibelius, Hälsingborg
Rydfjälls Järn-
affär, Umeå

IVAR TENGBOM 70 ÅR

den 7 april 1948

Redan under ungdomsåren kände Ivar Tengbom kallelse och längtan till arkitektens gärning.

Alla veta vi hur han under en ovanligt lång och omfattande yrkesutövning åter och återigen lystrat till denna kallelse och genom de många arbetsfyllda åren hållit sin ungdoms längtan levande och frisk. Det är denna inriktning parat med ovanlig arbets- och organisationsförmåga som varit slagrutan för hans ovanliga framgångar, som livet igenom avlöst varandra.

Tengboms genombrott som självständig arkitekt ligger mer än 40 år tillbaka med rådhuset i Borås. Därefter följer huvudsakligen genom tävlingar i rask följd en omfattande produktion av vilken i Stockholm kan nämnas Enskilda bankens byggnadskomplex vid Kungsträdgården, Högalidskyrkan, Konserthuset, Tändsticks- och Citypalatsen, Esseltes fabriks- och kontorskomplex, patricierpalats m. m.

Samtidigt med den febrila verksamheten som landets mest anlitade arkitekt uppehåller han efter varandra professuren i arkitektur vid Konsthögskolan och därefter under 12 års tid chefskapet för K. Byggnadsstyrelsen.

Belysande för Tengboms höga och omfattande målsättning för sin yrkesutövning är hans tvekan inför sistnämnda chefsuppdrag och de ord han yttrade vid tillträdet av detsamma, där det bl. a. heter: »Jag måste erkänna att det kostat på att vända sina tankar från det egna arbetsbordet, från fördjupandet i egna uppgifter», och vidare »ungdomens saliga tro att man skulle i sin konst kunna göra det förut aldrig sedda har farit sin kos». Vid en jämförelse mellan nutida

arkitektuppgifter och gångna tiders, särskilt Sveriges storhetstids säges det: »Våra uppgifter äro anspråkslösare, men om deras betydelse hyser åtminstone jag inga tvivel. Det är nya fordringar som vår tid rullar fram av social, teknisk, politisk och ekonomisk natur. Att förstå dem och kläda dem i konstens form är arkitektens sak. Hans verksamhetsfält har vidgats från fordom och allt större anspråk ställes på hans mångsidighet. I vad mån han kan fylla dem alla är en fråga som kommer att kräva våra ansträngningar att rätt besvara.»

Det är ord av en erfaren yrkesman och syntetiker som står mitt i livets ström och av en erfaren konstnär. Ingen nu levande svensk arkitekt har heller bättre och allsidigare i sin yrkesutövning motsvarat de krav som här uppställts än den som formulerat dem.

Det ansågs på sin tid som en stor förlust för K. Byggnadsstyrelsen när Tengbom lämnade chefskapet där på grund av trängsynta bestämmelser, som hotade förkväva hans gärning som utövande arkitekt. Men för honom själv blev det till lättnad att helt få ägna sig åt egen yrkesutövning.

Och nu se vi denne ungdomlige 70-åring med obrutna krafter mitt uppe i en alltjämt landsomfattande verksamhet.

Sveriges arkitekter hyllar härmed sin frejdade kollega och stimulerande vän och kamrat, för en betydelsefull gärning som varit till gagn för byggnadskonsten och arkitektkåren och önskar honom av hjärtat en god fortsättning under många lyckliga år.

Gustav Holmdahl

TREVNAD OCH EKONOMI VID BOSTADS- BYGGANDE

Av civilingenjör svr H. Bernhard

DK 333.32:643

Professor N. Ahrbom yttrade nyligen vid en diskussion i Arkitektföreningen: »Helt visst kunde en diskussion om lägenhetens miljö ur delvis andra synpunkter än dem byggnadslånebyrån anlägger vara synnerligen befogad. De lägenhetsplaner, som nu framtingas, må i och för sig vara aldrig så förträffliga; som miljöer för mänsklig gemenskap börjar de bli lika sterila som hotellkorridorer.»

Arkitekt C. F. Ahlberg skriver i Byggmästaren nr 5: 1948: »Det ekonomiska klimatet är gynnsamt för reaktionens planta ——. Att HSB och byggnadslånebyrån propagerar för enkelsidiga familjelägenheter som tredje lägenhet vid trapplan är betänkligt men knappt förvånande.»

Om dessa uttalanden skulle betyda att en bostad bör kosta mycket för att vara trivsamt och ge en god miljö så är de själva uttryck för en reaktionär inställning. Men de får väl snarare betraktas som uttryck för den pessimistiska uppfattningen att det vid bostadsbygget ej skulle vara möjligt att förena god miljö med god ekonomi.

Byggnadslånebyrån, som efter ansökan lämnar lån till byggnadsföretag, som uppfylla vissa krav på planlösning, har statsmakternas direktiv att tillse att hyrorna i stort sett ej överstiger 1939 års nivå. Det torde vara sistnämnda uppdrag som genom sina verkningar vållat den i ovanstående citat uttalade kritiken mot byrån och med hänsyn till den betydelse frågan har för bygget motiverar kritiken att ämnet tas upp till behandling.

Vid en nyligen verkställd undersökning för sammanlagt 10 700 nybyggda lägenheter visade sig att hyran för 86 % av lägenheterna låg inom den angivna ramen. Att alla dessa lägenheter skulle bilda en olämplig miljö är knappast troligt och att de i så fall om hyrorna hade fått höjas skulle kunnat göras lämpligare är väl ej heller troligt.

Vid ovanstående diskussion fick Rosta-området i Örebro i olika sammanhang vitsordet att vara trivsamt och ge en god miljö. Områdets utformning är resultatet av en pristävling, där kravet på god ekonomi hade ett betydande inflytande. Även om det hade blivit ändå bättre miljö om ekonomin eftersatts — vilket emellertid varken påstås eller bevisats — och även om slutresultatet skulle komma att avvika från beräkningarna så torde tävlingen ge belägg för att det går att förena god ekonomi med god miljö. Därför kan det också vara rimligt att begära en sådan kombination även om den ställer stora krav på både stadsplaneutföraren, arkitekten — och byggherren!

I den något komplexbetonade diskussion, som f. n. förs, glömmar man lätt att det bästa ej får vara det godas fiende. Praktiskt taget alla människor, som flytta in i nybyggda hus, får en avsevärt bättre bostad än de haft men samtidigt också en höjd bostadskostnad. Tidningsrubriken: »Fattigt folk kan ej betala hyran i nya hus» gäller åtminstone för den hälft

av befolkningen, som har mindre inkomst än medelinkomsten och förmodligen även en stor del av de övriga. Om det skulle vara så illa att en bostad med god miljö måste bli ännu dyrare, har de ännu mindre råd att betala hyran. I så fall måste antingen bostadssubventionerna eller lönerna öka, vilket båda skulle kunna sätta inflationsskruven i ny rörelse etc. och i varje fall snarare vore en politisk fråga än en byggnadsfråga.

En diskussion bör emellertid kunna föra frågan framåt, och det bör därvid vara i allas intresse att premisserna är klarlagda och entydiga. Det är inte så lätt i bostadsfrågan, eftersom den delvis ligger inom det område för tycke och smak, där sanningen överhuvudtaget inte är entydig. Men några elementära utgångspunkter borde man kanske kunna enas om.

Bostadsstandarden behöver höjas

Utrymmesstandarden är för låg

Fördelningen av antal boende och antal lägenheter år 1939 i tätorter (utom Stockholm) framgår av tabell 1. och 2. Fram till år 1947 har skett en viss förbättring av lägenhetssammansättningen och samtidigt en förskjutning i hushållsstorleken som sammanlagt medfört en förbättring på 1—8 % för de olika trångboddhetsgrupperna.

Tabell 1. Antal hushåll inom olika hushållstyper samt procentuella antalet hushåll med mera än två boende per boningsrum. Tätorterna exkl. Stockholm år 1939.

Antal boende	Totala antalet hushåll	Därav i % med mera än två boende per boningsrum
3.....	208 150	40
4.....	131 776	29
5.....	65 486	57
6.....	30 420	50
7.....	13 653	67
8.....	6 138	65
9.....	2 663	78
10 och flera	2 227	73
Summa hushåll med 3 och flera boende	460 513	42
Summa hushåll	785 136	24

Enligt Stockholms stads bostadsundersökning år 1942 voro 39 % av 104 800 hushåll med mera än två boende trångbodda enligt normen mer än två boende per boningsrum och av 69 400 lägenheter om 1 rum och kök voro 30 000 eller 44 % överbefolkade enligt normen högst två boende per boningsrum. Bland lägenheter om två rum och kök voro 6 880 eller 12 % överbefolkade.

I enlighet med bostadssociala utredningens förslag har statsmakterna som första mål för utrymmesstan-

Tabell 2. Antal lägenheter av olika storlek samt procentuella antalet därav med mera än två boende per boningsrum. Tälternerna exkl. Stockholm år 1939.

Lägenhetskategori	Totala antalet lägenheter	Därav i % med mera än två boende per boningsrum
1 rum (utan kök el. kokvrå)	47 629	9
1 rum med kokvrå	33 871	20
1 rum och kök	248 679	53
Summa 1 rum	330 179	43
2 rum (utan kök el. kokvrå)	5 125	5
2 rum med kokvrå	25 924	10
2 rum och kök	231 795	17
Summa 2 rum	262 844	16
3 rum med kokvrå	6 966	4
3 rum och kök	98 483	6
Summa 3 rum	105 499	6
Summa 4 rum	45 027	1
I allt (1—4 rum)	743 499	26

darden satt att det skall bo högst två personer per rumsenhet exklusive kök. Detta innebär att t. ex. en familj på man, hustru och fyra barn skall ha tre rum och kök, vilket ju knappast verkar att vara ett orimligt krav för den som för ett ögonblick försöker tänka sig in i en sådan situation. Av tabellerna 1. och 2. framgår, att ett betydande antal hushåll ur denna synpunkt ej har tillfredsställande utrymmesstandard. Av familjer med barn behöver ca 40 procent en förbättring av sin utrymmesstandard. Av tabellerna kan utläsas, att 1 rum och kök finns i överskott, och det är alltså på lång sikt en felinvestering att bygga mera av denna lägenhetstyp. Om man tar hänsyn till att i tvåbarnsfamiljerna barnen kunna vara av olika kön och familjen i så fall behöver tre rum och kök blir även behovet av två-rum-och-kökslägenheter begränsat.

Att rumsstorlekarna skola uppfylla byggnadsstadgans normer är självklart liksom även att man icke bör balansera på minimimåtten eftersom lägenheterna härigenom ej bli så allsidigt användbara, som man måste fordra av en lägenhet, som skall kunna bebos av olika familjer.

Utrustningsstandarden är för låg.

I städerna är av samtliga lägenheter 19 procent utan vatten och avlopp, 53 procent utan centralvärme, 60 procent utan wc och 77 procent utan badrum. Dessutom finnas en del lägenheter, som ej har tillgång till tvättstuga och en mycket hög procent med en köks- och garderobsinredning, som är otillfredsställande. Givetvis sammanfaller dessa brister för vissa lägenheter men en betydande del av alla lägenheter är dock ur en eller flera synpunkter otillfredsställande.

I 1947 års bostadsproposition angavs såsom villkor för bidrag ifråga om utrustningsstandard att lägenheter i nyuppförda flerfamiljshus skulle ha vatten och avlopp, centralvärme, wc, enskilt badrum samt att köksutrymmena borde vara tillfredsställande och biutrymmena tillräckliga.

Köksarbetet representerar landets största »industri» och samtidigt ha husmödrarna längre arbetstid än någon annan yrkesgrupp varför de bättre än andra arbetare behöver varje lättnad i arbetet.

Bostadskostnaderna är för höga

För ca 430 000 vuxna manliga industriarbetare var medelinkomsten år 1946 ca 4 750 kr. per år. Det är tyvärr inte så att inkomsten stiger med växande familjestorlek utan snarare är den något fallande. Som exempel på inkomstfördelningen anföres i tabell 3 ett exempel från en bostadsundersökning för Västerås.

Tabell 3. Familjehushållen i Västerås fördelade efter antalet familjemedlemmar samt mannens och hustruns inkomst år 1945 (för en del familjer år 1944).

Årsinkomst kr.	Antal familjemedlemmar					Samtliga
	2	3	4	5	6 o. fl.	
Ej angiven	—	1	1	1	1	1
1—1 999....	2	2	1	1	4	1
2 000—2 999....	2	2	2	—	3	2
3 000—3 999....	8	9	9	8	7	9
4 000—4 999....	15	27	20	25	21	23
5 000—5 999....	24	27	27	21	22	26
6 000—7 999....	30	21	19	18	23	22
8 000—9 999....	11	7	9	8	4	8
10 000—.....	8	4	12	19	15	8
Summa	100	100	100	100	100	100
Antal hushåll ..	2 630	4 960	1 970	610	310	10 480
Medianinkomst	5 958	5 333	5 630	5 762	5 636	5 538

Som en norm på bostadskostnaden har av bostadssociala utredningen anförts att högst 1/5 av inkomsten skulle behöva disponeras för bostaden. För en familj med två barn i åldern 6 och 10 år och en årsinkomst om 5 600 kr. jämte 520 kr. i barnbidrag innebär detta i Västerås en familjebudget av ungefär följande utseende:

Tabell 4. Budget för en normal industriarbetarfamilj med två barn i Västerås.

Skatt	676
Fackföreningsavgift	118
Försäkringar och sjukkasse	200
Mat	2 400
Tvätt och rengöringsmedel	100
Anskaffning och reparation av bohag	100
Hyra	1 120
El. för kokning och lyse	130
Kläder (hustrun sykkunnig)	700
Sjukvård och personlig hygien	100
Telefon och radio	110
Tidningar, bio, nöjen, tobak, presenter, semester, resor, övrigt	366
	6 120

Som synes innehåller denna budget inga sådana marginaler att bostadskostnaden kan få gå upp utan att rimliga anspråk i andra avseenden eftersättes. Hyresposten behöver tvärtom sänkas till förmån för övriga poster även om lönerna stigit sedan år 1945. Om familjen får familjebostadsbidrag för två barn betyder detta att familjen disponerar 1 380 kr. för bostadskostnad. Familjen kan alltså för en lägenhet

på t. ex. 60 m² betala ca 23 kr/m². En industriarbetarfamilj med en medelinkomst av 4 750 kr. och med två barn kan disponera 1 210 kr. för hyran och har knappast råd att hyra större lägenhet än 52 m², eftersom i flertalet städer en lägenhet med den utrymmes- och utrustningsstandard, som ovan påvisats som erforderlig inte går att bygga och hyra ut för mindre än ca 23 kr/m². Den hälft av familjerna, som har mindre inkomst än medelinkomsten har det i motsvarande grad sämre ställt. Bostadskostnaderna är sålunda för höga.

Bostadskostnaderna bero på de i varje fall föreliggande förutsättningarna

Att i nuvarande läge med stigande löner, materialpriser och transportkostnader pressa ner bostadskostnaderna är en så svår uppgift att man får begränsa sig till vad som kan göras för att hindra dem att stiga ytterligare. I ett normalt gynnsamt fall i en mellansvensk stad ter sig bostadskostnaderna för ett projekt om 108 lägenheter i 4 st. trevåningshus med en total byggnadskostnad av 2 400 000 kr., d. v. s. 71:50 kr/m³, eller 347 kr/m² lägenhetsyta och en tomtkostnad av 150 000 kr. eller 17:60 kr/m² våningsyta på ungefär följande sätt:

Kapitalkostnader	13:79	kr/m ²
Driftkostnader	10:17	»
S:a kostnader	23:96	»
Avgår inkomst av lokalhyror	0:45	»
Bostadskostnad	23:51	»
Avgår statlig subvention inkl. kom. bidrag	0:50	»
Nettobostadskostnad	23:01	»

Det är att märka att med nuvarande bränslepriser tillkommer utöver lägenhetshyran ett bränsletillägg.

Med utgångspunkt från ovanstående siffror kan man diskutera vad som kan göras åt bostadskostnaderna och vad olika faktorer betyder. Först skall då framhållas vilken inverkan på hyran effektivitetstalet har, d. v. s. förhållandet mellan lägenhetsyta och våningsyta. Den sistnämnda inrymmer även ytterväggar, lägenhetsskiljande och andra bärande väggar, skorstensstockar och andra trummor samt trapphus. Effektivitetstalet varierar, beroende på husbredd, huslängd, väggmaterial, lägenhetstyper o. s. v. och icke minst på skickligheten hos den arkitekt, som gjort planlösningen och den konstruktör, som svarar för konstruktionerna. För vanliga tegelhus varierar värdet mellan 0:75 och 0:82. En ökning från 0:77 till 0:81 betyder vid i övrigt oförändrade förhållanden en sänkning med 5 % på hyran, d. v. s. vid en hyra av 23:00 kr/m² en minskning med ca 1:15 kr/m². I detta sammanhang får ej förbises, att olika delar av en lägenhets yta har olika värde ur boendesynpunkt.

Av driftkostnaderna är de största posterna: skatt (1:51 kr/m² i det valda exemplet), bränsle (1:88 kr/m²), fastighetsskötare (1:54 kr/m², numera höjt) samt yttre och inre reparationer (2:45 kr/m²).

En ökning av amorteringstiden, ca 63 år, med 10 år betyder en hyressänkning med ca 0:57 kr/m² och en minskning av räntan, 3 %, med 0,25 %, betyder ca 0:64 kr/m² i lägre hyra. En sänkning i tomtpriset

med 10 kr/m² våningsyta medför en sänkning i bostadskostnaden med ca 0:46 kr/m².

Det som oftast åsyftas när man talar om att sänka bostadskostnaderna är emellertid en nedpressning av byggnadskostnaderna. En minskning med 10 % eller med 35 kr/m² medför en sänkning av bostadskostnaden med ca 1:40 kr/m². I byggnadskostnaden är ingen delpost ensam av den storleksordning att en sådan minskning kan uppnås enbart på dem. Det är sålunda endast genom en *allsidig* sparsamhet på varje delpost ifråga om både material, löner, transporter och omkostnader som man kan nå något betydande resultat.

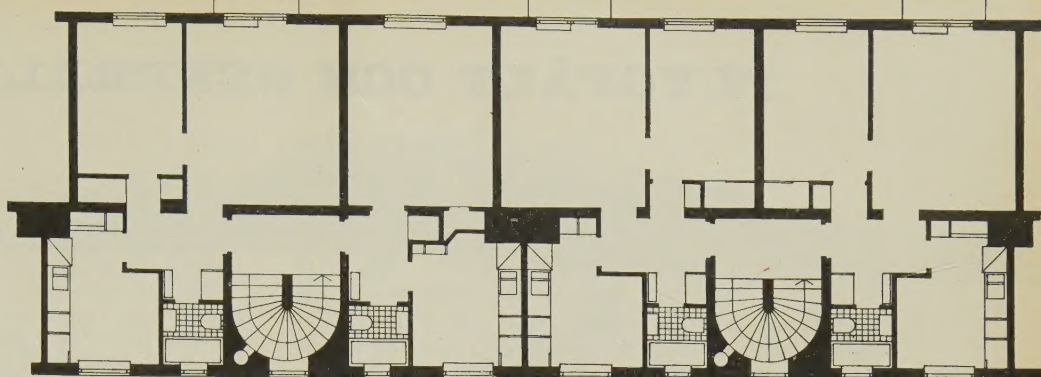
Ifråga om byggnadskostnaderna kan man säga att besparingsmöjligheterna måste tillvaratagas redan i stadsplanen — genom billiga exploateringskostnader för vägar, ledningar, stödmurar, plantering och grundförstärkningar och genom lämpliga husplaceringar, husmått, orientering, val av entrésidor, korta förbindelsegångar, billiga kulvert- och andra ekonomiledningar, lämpliga höjdförhållanden för panncentralen med hänsyn till utbyggnadsetapper etc. Därefter komma skicklig planlösning och goda konstruktioner för byggnader, värme- och sanitär installation, hissar, ventilation etc. Byggherrens dispositioner påverka väsentligt byggnadskostnaderna icke minst om han ändrar i tid och otid eller på en ev. entreprenör stjälp över ett ansvar, som denne ej skall bära — vilket ökar risktillägget — eller befriar honom från det ansvar, som det är den skicklige entreprenörens kännetecken att kunna bära, vilket ökar extraräkningarna. Den byggande — antingen han är byggherre eller entreprenör — skall ordna arbetsplan och materialinköp så att det passar ihop och här kommer en av de alltför ofta försummade faktorerna vid ett bygge nämligen arbetsledningens inverkan på ekonomin. Det är svårt att bevisa vad en duktig arbetsledare kan spara in, och det kan t. o. m. vara svårt att i efterhand bevisa vilka fel, som begåtts, men det kan röra sig om betydande belopp som slarvats bort i form av dålig kvalitet, ändringar, spill, onödig dagtid, extra transporter o. s. v. Inte minst är arbetsledarens förmåga att få ett bygge avslutat och hålla nere extraräkningar, efterlagningar och reparationer i anslutning till bygget av betydelse för att hålla nere byggnadskostnaderna, vari även ingår räntekostnader under byggnadstiden.

Vad här ovan sagts är ju självklara fakta, som dock ofta försummas, vilket kan bli avgörande för en fastighets ekonomi och därmed för de erforderliga hyrorna.

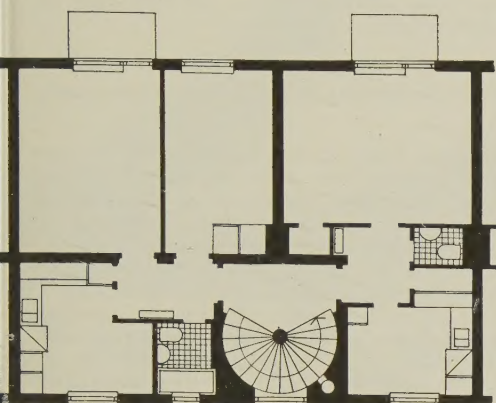
Men vad har allt detta med frågan om smalhus eller tjockhus, två eller tre lägenheter per trappplan, lägenhetsyta, utrustningsstandard och miljö att göra? Jo, om man vill kosta på sig att bygga 9-metershus i stället för 11-metershus (i båda fallen förutsatt goda planlösningar) måste man samtidigt med desto större kraft ta vara på övriga besparingsmöjligheter. Det samma gäller frågan om två eller tre lägenheter per trappplan, två-, tre- eller fyra våningshus, ljusa eller mörka badrum och, i den mån krav på god bostadsmiljö är beroende av extra kostnader, varje dylik extra kostnad. Om det t. ex. byggs ett enstaka tvåvånings 9-metershus med två trapphus och med

Bild	Lägenhetsyta	Eff. tal
1.	35,5 + 48,5 m ²	0,77
2.	2 × 50 + 35,5 + 50,5 m ²	0,78
3.	2 × 53 m ²	0,79
4.	2 × 38 m ²	0,73
5.	2 × 56,5 m ²	0,79
6.	2 × 37,5 m ²	0,76
7.	54,5 + 2 × 56,5 m ²	0,80

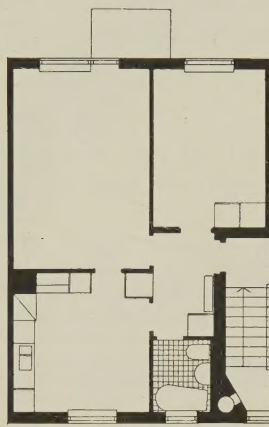
Skala 1:200

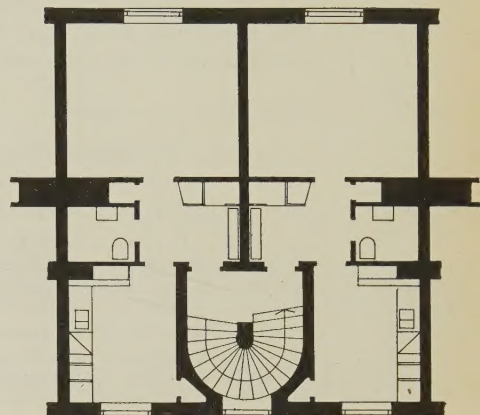
2. 9,5 m hus 5 trapphus, varannat med 2 r.o.k. lägenheter, varannat med en 2 r.o.k. och en 1 r.o.k. lägenhet.

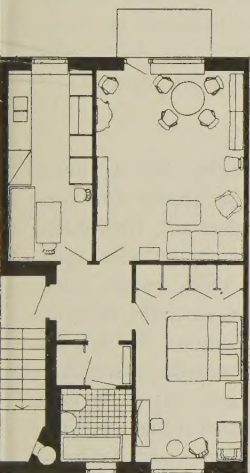
1. 9,0 m hus 4 trapphus, vardera med en 1 r.o.k. och en 2 r.o.k. lägenhet.

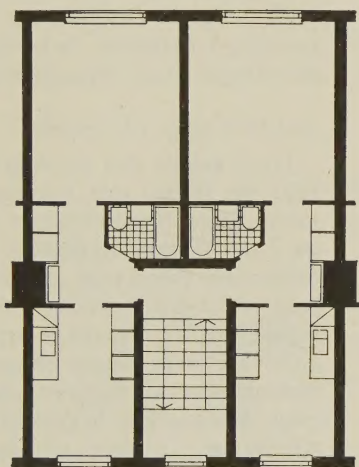
3. 9,6 m hus Två lägenheter per trappan, vardera med 2 r.o.k.

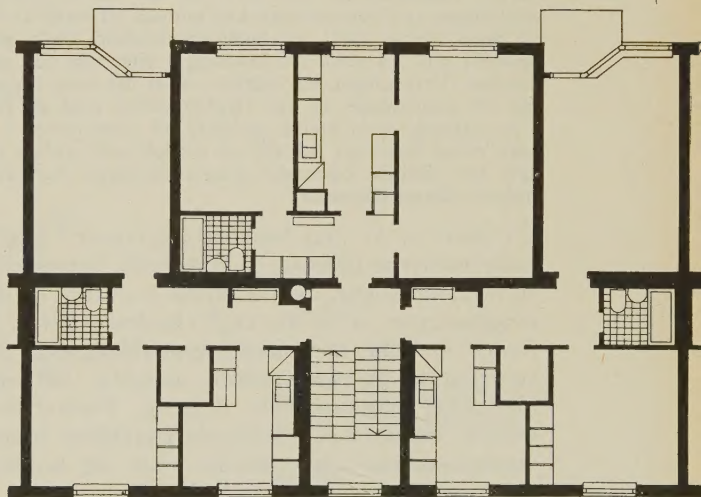
4. 11,0 m hus 7 trapphus, vardera med två lägenheter med 1 r.o.k.

11,0 m hus Två lägenheter per trappan, vardera med 2 r.o.k.

6. 12,0 m hus 5 trapphus, vardera med två 1 r.o.k. lägenheter.

7. 12,0 m hus 4 trapphus, vardera med tre 2 r.o.k. lägenheter.

två ett-rum-och-kökslägenheter per trappan föreligger med nuvarande byggnadskostnader troligen risk för att hyresnivån blir för hög om ej andra omständigheter är synnerligen gynnsamma. Man kan i samband härmed diskutera t. ex. om det ej i längden innebär sämre standard att nu bygga enbart två smålägenheter per trappan i stället för två dylika lägenheter jämte en mellanliggande etta eller möjligen tvåa, som framdeles när bostadsstandarden höjts, för en rimlig kostnad kan delas upp så att man får två större lägenheter. Dylika ombyggnader torde vara omöjliga vid två lägenheter per trappan och detta liksom husbredden måste därför ses i samband med vad man ställer som mål för den framtida bostadsstandarden och anser om möjligheterna att ekonomiskt realisera den.

I bild 1—7 visas exempel på olika planlösningar, där resp. fastighets ekonomi icke på ett entydigt sätt är beroende av någon av de här diskuterade faktorerna och där frågan om god eller steril miljö torde kunna diskuteras ur åtskilliga aspekter.

Sammanfattningsvis kan man säga att man från början måste ha klart för sig vad man vill vinna och vara beredd på att resultatet av vissa åtgärder skulle kunna bli en hyreshöjning, vilket sannolikt ingen önskar medverka till eller relativt ökade subventioner, vilket sannolikt ingen kan medverka till.

Vilken uppfattning man än har om förhållandet mellan miljö och ekonomi borde dock alla vara ense om målet: att så många som möjligt skola kunna ha råd att bo i så bra och trivsamma bostäder som möjligt.

FLYGFÄLT OCH GENERALPLANER

Av arkitekt SAR Rudolf Cronstedt

DK 711. 553. 9

Den nya byggnadslagen förutsätter att generalplaner upprättas för ett stort antal kommuner i riket. En del av dessa generalplaner komma att beröra flygfält av olika slag. Det är då angeläget, att vid planeringen sådana hänsyn tagas till flygverksamheten, att såväl flygsäkerhetens krav som de kringboendes trivsel tillgodoses.

De synpunkter, som i det följande framläggas, avse militära flygfält. Först en tillbakablick. Flygningens och därmed flygfältens historia är kort, och vi behöva bara gå tillbaka till år 1942 för att finna hur intensiv utvecklingen är på dessa områden.

Flygfältens expansion

1941 års försvarsutredning anförde i sitt den 12 januari 1942 avgivna betänkande beträffande flygvapnets flygfält bl. a. följande.

»Vid den tidpunkt då de flesta av de nuvarande flygfälten vid flottiljernas förlägningsplatser anlades, kunde man icke räkna med den snabba utveckling på flygteknikens område, som de senaste åren uppvisat. Det pågående kriget har kraftigt drivit fram denna utveckling. Genom dels de avsevärt ökade start- och landningshastigheterna hos flygplanen, dels ökningen av flygplanens lastförmåga uppstå krav på ökade utrymmen på flygfälten för start och landning. För att under alla förhållanden trygga flygförbandens operationsfrihet måste man därför räkna med att flygfälten böra äga en storlek av i regel $1\,500 \times 1\,500$ meter. Sannolikheten talar även för att den framtida utvecklingen av flygmaterielen kan komma att medföra krav på ännu större start- och landningssträckor. Detta gäller framför allt vid start och landning i vindstilla och under mörker. Utredningen har därför ansett det vara framsynt att vid planerandet av nya flygfält räkna med att fälten i en riktning skola kunna utvidgas till 2 000 meter. I den mån redan befintliga och till sin storlek otillräckliga flygfält för rimliga kostnader kunna utvidgas, har utredningen räknat därmed.»

I slutet av år 1945 beställde flygvapnet i England reaktionsdrivna jaktplan, de Havillands Vampire, med en maximihastighet av inemot 900 km/h och en landningshastighet av ca 160 km/h. Reaktionsdrivna plan fordra förutom stort landningsutrymme även lång startsträcka, eftersom motorn utvecklar full effekt först efter någon minuts flygning. Försvarsutredningens framsynthet beträffande flygfältens framtida utvidgningsbehov hade således visat sig berättigad redan innan utredningens eget byggnadsprogram blivit genomfört. Med anknytning till försvarsutredningens nämnda uttalande anförde flygförvaltningen i skrivelse till Kungl. Maj:t den 15 februari 1946 inledningsvis följande.

»Utvecklingen på det flygtekniska området har bestyrkt det riktiga i försvarsutredningens uppfattning. Flygmaterielens snabba utveckling har sålunda ställt allt mer ökade krav på flygfältens storlek, beroende dels på de ökade start- och landningshastigheterna hos flygplanen, dels på ökningen av flygplanens lastförmåga. För att vidmakthålla flygvapnets operationsfrihet är det sålunda nödvändigt, att vissa flygfält utvidgas. I detta sammanhang bör även framhållas, att knappt tilltagna flygfält medföra ökade flygplanförluster och skador i samband med start och landning. Med de i krig starkt begränsade möjligheterna att ersätta och reparera förlorade eller skadade flygplan är det nödvändigt, att flygfälten få en sådan stor-

lek, att dessa förluster och skador bliva så små som möjligt. Motsvarande synpunkter gälla även i fred. Flottiljflygfälten, som i fred användas för grundläggande utbildning, böra vara större än övriga flygfält.

Utgående från dessa synpunkter böra våra flottiljflygfält utvidgas till $2\,000 \times 1\,500$ meter, övningsflygfälten, på vilka något lägre krav kunna ställas, till $1\,800 \times 1\,500$ meter och krigsflygfälten, vilka skola användas huvudsakligen av full utbildad personal, till $1\,500 \times 1\,500$ meter, allt i den mån de icke redan fylla dessa krav samt under den förutsättningen, att det låter sig göra att utvidga dem för rimliga kostnader. De längsta sträcken böra härvid om möjligt givas sådan sträckning, att ytterligare utökning är genomförbar.»

Vid anmälan av propositionen nr 121 till 1946 års riksdag anförde föredragande statsrådet i detta ämne bland annat.

»Inom flygvapnet finnas redan flygplan med så stora start- och landningshastigheter, att de fordra flygfält med inemot 2 000 meters stråk. Innevarande år beräknas de första reaktionsdrivna flygplanen kunna levereras till flygvapnet. Av flygförvaltningens förevarande framställning framgår vidare, att dylika inom landet tillverkade flygplan beräknas kunna levereras våren 1948.

För att dessa redan befintliga och inom de närmaste åren tillkommande flygplan skola kunna användas i erforderlig utsträckning är det sålunda nödvändigt att utöka och med permanentbelagda rullbanor förse vissa flygfält.»

Sedan riksdagen lämnat utan erinran, vad sålunda föreslagits, har utbyggnaden av flygfälten fortgått i den takt, som knappheten på material och arbetskraft medgivit. Otvivelsaktigt får tillkomsten av reaktionsflyg vittgående verkningar även på byggnadsplaneringen inom flygplatsernas influensområden.

Lagstiftningen på området

Först genom den provisoriska lagen den 24 mars 1942 om förbud mot bebyggelse till hinder för försvaret fingo myndigheterna möjlighet att förhindra, att i de militära flygfältens närhet byggnader uppfördes och varuupplag anordnades, vilka kunde innebära risker för flygsäkerheten. Motsvarande bestämmelser äro nu intagna i byggnadslagens 81 §, som gäller för stad. Genom 88, 90 och 121 §§ utsträckas bestämmelserna i förstnämnda paragraf att gälla hela riket. Erforderliga byggnadsförbud utfärdas av länsstyrelserna. Tillsynen av lagens efterlevnad åvilas i första hand byggnadsnämnderna.

Generalplaner

Byggnadslagens bestämmelser om generalplan ge planförfattare och byggnadsnämnder möjlighet att i stort redovisa för användningen av planområdets mark och hälsas därför med tillfredsställelse av de myndigheter, som handha värden av våra flygfält. I stället för genom restriktioner och förbud kan flygfältens integritet nu säkras genom aktiv planläggning. Men det är angeläget, att dessa nya möjligheter tillvaratagas. Det får icke ske med flygfälten, det som tidigare skett med nya huvudvägar, där trafiksäkerheten i många fall förstörts genom bandbebyggelse. Flygsäkerhetskraven låta icke på samma sätt

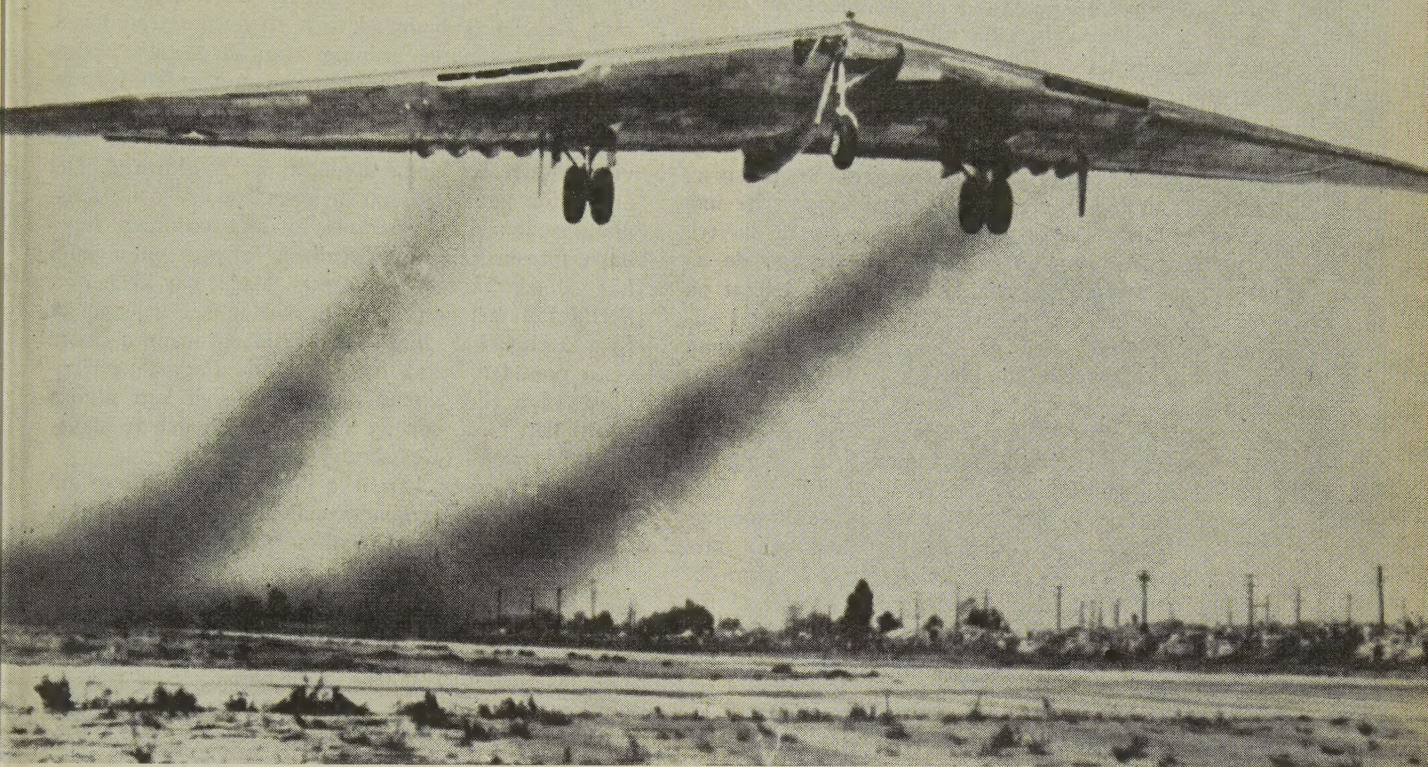
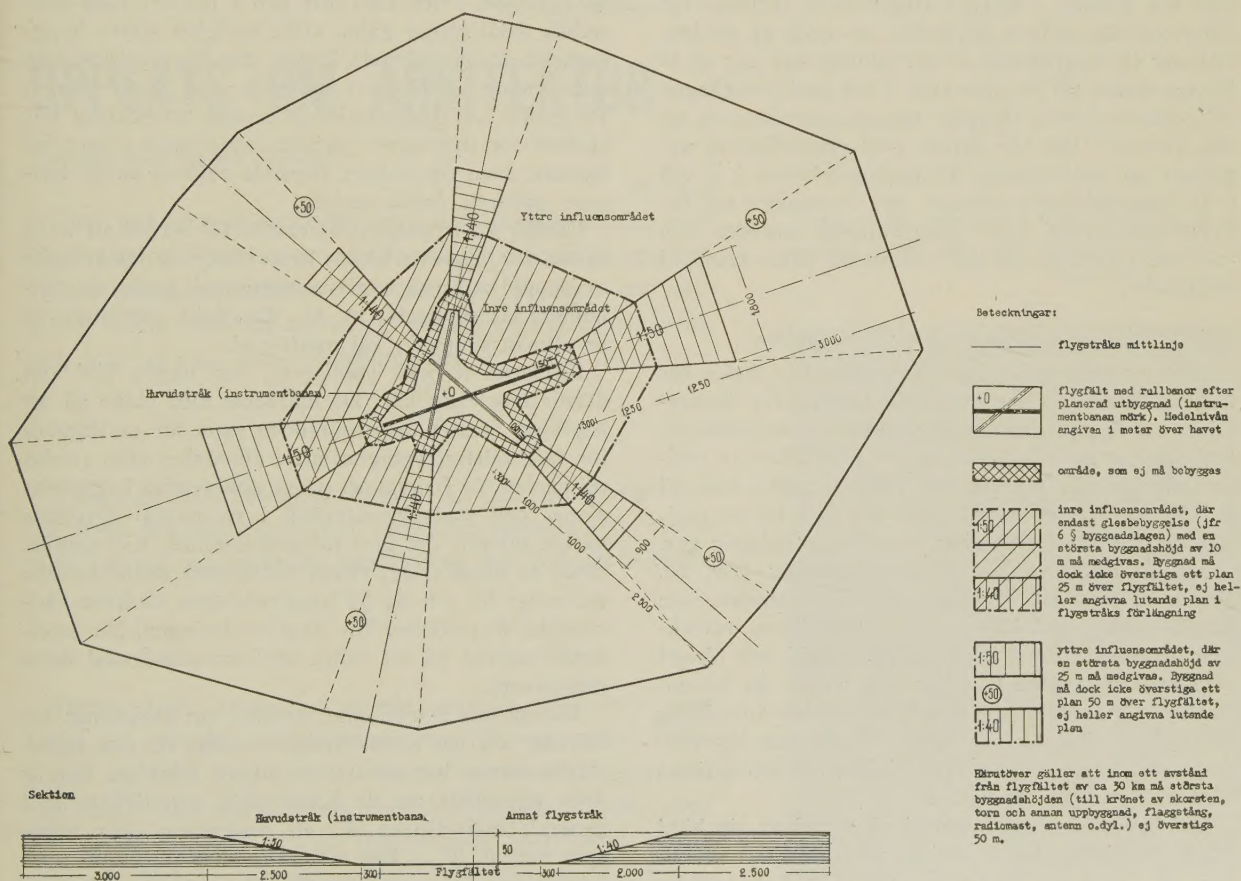

Fig. 1. En reaktionsdriven «flygande vinge», världens kraftigaste bombplan, lyfter från flygfältet vid Hawthorne.

tumma på sig. Säkerhetsmarginalen är ofta smal för militärflygare. Vi påminnas därom genom rapporter om haverier och katastrofotillbud. Generalplanering kan medverka till att denna marginal inte minskas liksom till att civilbefolkningen ej onödigtvis dras in i riskzonerna.

Som vi sett av det föregående ha flygfälten sprängt sina tidigare gränser. Man vet litet om storleken av framtida utvidgningsbehov. Moderna flygfält ha inte cirkulär form. De se ut som ett X, om de ha två flygstråk eller som en sexuddig stjärna, när de ha tre stråk. Det startas och landas numera endast på stråken. Mellan uddarna är måttlig bebyggelse i allmänhet icke till men för flygsäkerheten. Däremot böra flygstråkens förlängningar till viss bredd hållas fria från byggnader intill avsevärt avstånd från flygfältet. Detta sammanhänger därmed, att om ett modernt krigsflygplan med dess höga vingbelastning får motorstörningar i startskedet så minskar farten, varvid planet förlorar sin styrbarhet och föraren möjligheten att manövrera flygplanet. Han har sedan intet annat val än att nödlunda. Att bygga hus inom det farliga området i stråkens förlängningar måste därför anses oförsvarligt såväl mot den, som vistas i dessa hus, som mot den flygande personalen. Så ont om utrymme är det inte i detta land, att bostadsmark skall behöva köpas till priset av risk för liv och lem.

Även om lyckligtvis endast ett fåtal starter sluta med nödlundning, är motordånet vid start då fullgas ges så besvärande, icke minst vid nattflygningar, att bebyggelse redan av hänsyn till de boendes trivsel icke bör komma i fråga i flygstråkens förlängning. Eftersom alla stråken användas, beroende på vindens riktning vid flygtillfället, är det sålunda icke nog att ta hänsyn endast till huvudstråket. I och med övergången till reaktionsdrivna flygplan komma störningarna att öka avsevärt. Det bör därför vara planförfattare angeläget att med hänsyn till bestämmelserna i 5 och 6 §§ byggnadslagen iakttaga stor varsamhet vid bebyggelseplanering inom ifrågavarande områden och icke medverka till att där investeras stora belopp i byggnader.

Principerna för begränsning av bebyggelsen

Efter samråd med byggnadsstyrelsen har chefen för flygvapnet den 18 mars 1948 till ledning för länsstyrelser och byggnadsnämnder meddelat principerna för begränsning av bebyggelse m. m. i närheten av militära flygplatser. Härvid har hänsyn tagits dels till de vidgade flygsäkerhetskraven och dels till de möjligheter till aktiv planering, som byggnadslagen ger.

Till meddelandet hör en principritning (fig. 2). Ritningen visar ett flygfält av den ökade storlek, som flottilflygfält med hänsyn till flygteknikens utveckling förutses få inom överskådlig framtid, och försett med rullbanor inom tre flygstråk, varav ett huvudstråk (instrumentbanan) avsett för start och landning vid nedsatt sikt. Av ritningen framgår den begränsning av bebyggelsen, som principiellt bör eftersträvas i en militär flygplats närhet.

Vid bedömning om byggnad på grund av sin höjd utgör flyghinder, kan man icke utgå från den definition på byggnads höjd, som ges i 47 § byggnadsstadgan. I förevarande sammanhang måste med höjd

eller största byggnadshöjd förstås höjden till krönet av byggnads, upplags etc. högsta del (taknock, skorsten, särskild uppbyggnad, torn, flaggstång, radiomast, antenn eller annan anordning). Det bör särskilt understrykas att höga skorstenar utgöra utomordentligt farliga flyghinder i och med att flyghastigheterna bli så höga (uppåt 300 m/sek) att hindermarkeringar icke vid nedsatt sikt hinna uppfattas av flygförarna. Det är därför angeläget, att byggnadsplane- och stadsplanebestämmelser avseende berörda områden innehålla föreskrifter, som begränsa bebyggelsen även i här nämnda hänseenden. Kungl. Maj:t har även i ett flertal fall fastställt stadsplanebestämmelser, som av flygsäkerhetsskäl föreskriva höjdbegränsning inom vissa områden också för fristående flaggstång, ledningsstolpe eller annan anordning, som kan utgöra flyghinder, bl. a. den 23 mars 1945 för del av stadsdelen Mariehäll (Kratsboda) i Stockholm.

Principritningen kan icke direkt läggas till grund för prövning av byggnadsärenden, eftersom de skilda flygfälten äro olika beträffande form, flygstråkens antal och riktningar m. m. För varje militär flygplats kommer därför att genom flygförvaltningens försorg på en karta införas principritningens anvisningar tillämpade på respektive flygplats speciella förhållanden. Däremot kan i detta sammanhang icke hänsyn tagas till fastställda detaljplaner, då flygförvaltningen i allmänhet icke har tillgång till dessa. Ej heller kan härvid närmare utredas de jämkningar av föreskrifterna, som på grund av de geografiska förhållandena kunna medgivas i samband med detaljplanering av bebyggelsen. I den mån före den 1 januari 1948 fastställda detaljplaner gälla, vilka medgiva större byggnadsrätt än nyssnämnda kartor, kan byggnadslov icke utan vidare meddelas i enlighet med dessa planer. På grund av flygmaterielens snabba utveckling bör chefens för flygvapnet yttrande över dessa planer inhämtas, även om sådant yttrande avlåtits enligt tidigare gällande bestämmelser.

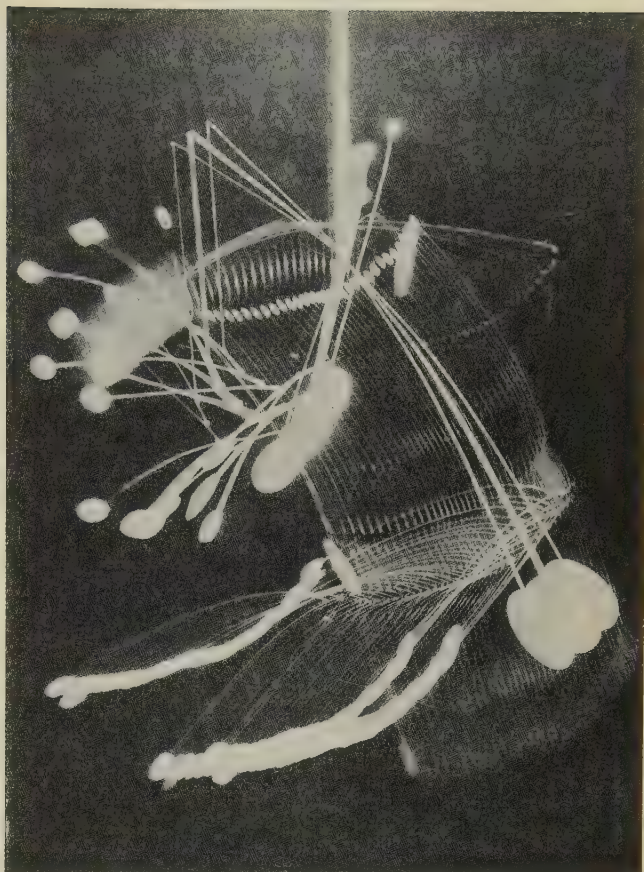
Chefen för flygvapnet är emellertid beredd att inom ramen för flygsäkerhetens krav tillstyrka jämkningar av de på kartorna angivna begränsningarna av hushöjder, tätbebyggelse m. m., där dylik jämkning är ur allmän synpunkt väl motiverad.

Kartorna få icke publiceras, och någon bild kan därför inte visas här. De utarbetas med tanke på att begränsa antalet dispensärenden samt att möjliggöra för fastställelsemyndighet att i allmänhet utan remiss till chefen för flygvapnet pröva och avgöra byggnadsplane- och stadsplaneärenden i en militär flygplats närhet utanför det inre influensområdet. Vid upprättande av planförslag, vilkas fastställelse skulle komma att enligt 83 och 84 §§ byggnadslagen medföra ekonomiska förpliktelser för flygförvaltningen, bör emellertid samråd på ett tidigt stadium sökas med detta ämbetsverk.

Rättspraxis beträffande ärenden om ersättning för intrång och om lösenskyldighet enligt de nya lagbestämmelserna har ännu icke hunnit utbildas. Det är dock uppenbart att de kommunala myndigheterna i generalplaneinstitutet fått ett instrument som, framsynt nyttjat, bl. a. kan motverka eller förhindra uppkomsten av tvister mellan flygfältens ägare och flygfältens grannar.

LEONARDO

CALDER

UPPSATS OM ARKITEKTUR

Arkitekt SAR Örjan Luning

DK 72. 01

Den individuella arkitekturens död proklamerades mer eller mindre direkt av ett stort antal arkitekter på 30-talet. Kollektivism, samarbete, gemensamma lösningar av uppgifter skulle medföra en aldrig skådad arkitektonisk ärlighet, klarhet och sann funktionalism.

*

Den yngre arkitektgenerationen har fått sitt första samlag med arkitekturen stillat med den egendomliga visdomen att »en god teknisk planlösning ger god arkitektur».

*

Denna sats lanserades av de svenska arkitekter som förde den svenska 30-talsarkitekturen till världsrykte. Detta borde ha varit nog för att bevisa tesens hållbarhet, ansåg man. Men tesen kunde endast tillämpas på den epok som födde den och på dess upphovsmän med deras starka estetiska tradition. De flesta hade under sin utbildning studerat klassisk arkitektur och konst och från början fått

Varje försök att på nytt börja hävda det pretentiöst konstnärliga inom vårt yrke måste mötas med skepsis.

Uno Åhrén, Byggm. 1936, sid. 176.

"FYRA DESORIENTERADE MÄN," TECKNING AV BENGT KRISTENSON

FÖRSTA FÖRSLAGET TILL
KONSERTHUS I HÄLSINGBORG AV SVEN
MARKELIUS

KANDINSKY 1928

UR FILMEN "LE
BALLET MÉCANIQUE" AV
FERNAND LÉGER 1923

SCEN UR FILMEN "DR. CALIGARI"

en estetisk grundsyn på sitt yrke. Deras teoretiska underbyggnad tillät dem att på studieresorna i utlandet absorbera och klassificera de nya intrycken.

*

30-talets stora arkitekter hade också i sin ungdom gått igenom ett flertal utvecklingsperioder och varit påverkade av skilda tidsstilar. Markelius' första förslag till konserthus i Helsingborg var ju helt klassiskt och Asplund var i sin ungdom först påverkad av den svenska romantiken och senare av nyklassiska strömningar. För hans del skedde dessutom övergången till kubism-funktionalismen efter en tids formexperiment i egyptisk anda. I kontrast mot denna associationsrika och formstimulerande esteticism står de slagord, »form follows function», »la maison est une machine», »en god plan ger god arkitektur», på vilka de nya svenska arkitektgenerationerna uteslutande bygger sin arkitekturuppfattning.

*

Diskussionen under rubriken Apollon och Dionysos verkar att använda väl starka begrepp för den nutida svenska arkitekturen. De starkaste inläggen i denna diskussion härrör från en dansk målare och en finsk arkitekt. Från aktiva svenska arkitekters sida har endast ringa intresse försorts. Det vore också rätt verklighetsfrämmande att diskutera företeelser vilka för det stora flertalet svenska arkitekter har så ringa realitet. Dionysos är överhuvud inte välsedd i Sverige och att sammanställa 40-talets krampaktiga offentliga byggande med Apollon är ganska genant för den grekiska guden.

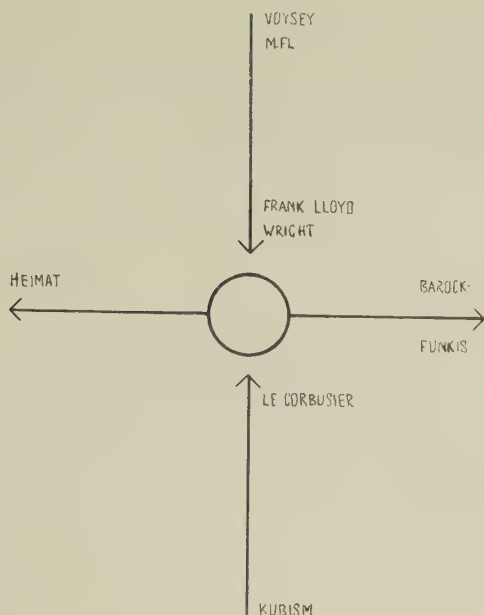
*

För att få en bakgrund till utvecklingen i Sverige bör man helst konstatera hur förhållandena har gestaltat sig utomlands.

*

20-talet var den analytiska tankens blomstringstid. Freud och Jung var på modet bland de intellektuellt skapande inom samhället (nu citeras de mest i Hela Världen och i tidningarnas svar till olyckliga älskande). Det var experimenterandets och analysens tid också inom konst, teater och film. Så behandlade t. ex. en av de mest berömda avantgardefilmerna »Dr. Caligari» en sinnessjuks visioner av sin läkare. Arkitekturen hade hela tiden en intim kontakt med de övriga konstarterna. Det fanns direkta kontaktpersonligheter, t. ex. Paul Klee och Vasily Kandinsky vilka båda undervisade vid byggnadsskolan i Dessau. En mycket stor vikt lades där på de rent estetiska uttrycksmedlen. Den materialistiska utilismen hade ännu inte gjort arkitekturen till enbart en faktor på det social-ekonomiska området.

*

Ovanstående figur utgör ett försök att systematisera arkitekturutvecklingen i två huvudriktningar vilka till denna dag utvecklats helt åtskilda. Den ena börjar i kubismen antingen denna anses vara en direkt följd av industrialiseringen och dess alltigenom genomgripande förändringar eller härleds ur ett annat ursprung. Man har rätt att i kubismen se en typisk fransk företeelse. Man kan i den franska konsten som helhet iakttaga en markant strävan till klarhet — Chardin, Ingres, Cezanne. Under 1700-talet ritade den franske arkitekten Ledoux rent kubistiska hus och huvudgestalten i denna riktning Le Corbusier har ju också denna franska strävan till klarhet och formförenkling.

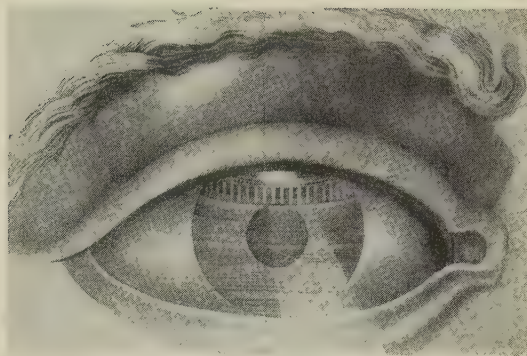
*

Den andra huvudriktningens ledande personlighet är Frank Lloyd Wright. Utvecklingslinjen är här inte lika klar. Wright försöker ge sin arkitektur en »organisk» prägel och söker anknytning till ostasiatisk och en del naturfolks byggnadskonst. I sina betraktelser hänger han sig ofta åt en sorts naturmystik. Den engelske arkitekten Voysey (1857—1942) har delvis också varit inne på dessa linjer.

*

Ur bostadsarkitektonisk synpunkt kan man karakterisera denna riktning som mer nordisk-germansk och den kubistisk-funktionalistiska som latinsk. I de nordiska och anglosaxiska har känslan för hem och trivsel en annan realitet än för Sydeuropas folk.

*

TRE FÖRSLAG AV LEDOUX (1736—1806)

Överst: "Présentation symbolique de la salle du théâtre de Besançon"

Mitten: Maison du directeur de la Loue.

Nederst: Maison des gardes agricoles.

ITALIENSKT SKRIVBORD 1946

SJUKHUS I SYDTYSKLAND (1940)

VILLA I NORGE (1941)

BARNHEM I SOVJET (1947)

Med de moderna nationernas intima kulturutbyte är olikheterna dock i våra dagar inte så markanta länderna emellan. Arkitekturens tvenne huvudriktningar förekommer som parallellföreteelser i de flesta länder, men man kan iakttaga hur de respektive nationernas särdrag håller på att förvandla och omskapa huvudtendenserna.

*

I länder med en speciellt stark stiltradition slår denna igenom. I Italien med dess starka barocktradition genomsyrar denna ett stort antal projekt, såväl beträffande möbler som byggnader. En liknande tendens kan iakttagas i Frankrike men där är inflytandet lättare och mer graciöst. »Funkisrokoko.»

*

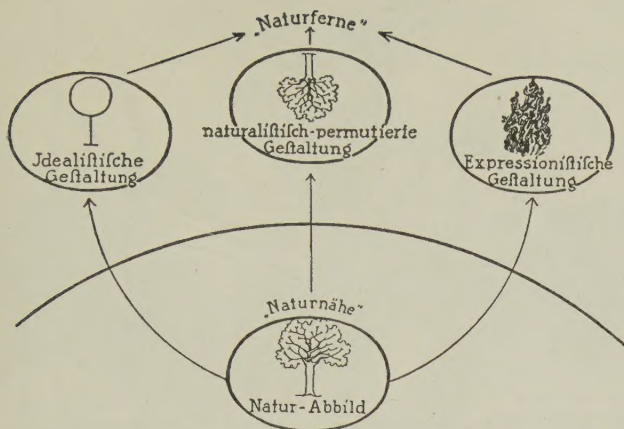
I mer isolerade länder med en starkt levande »Heimattradition» går man in för ett anammande av de traditionella formerna. Schweiz, Tyskland och i viss mån även Norge och Holland kan tjäna som exempel. Även i Sovjet är denna tendens skönjbar, men den överskuggas oftast av det offentliga byggandets propagandaklassicism i jätteformat.

*

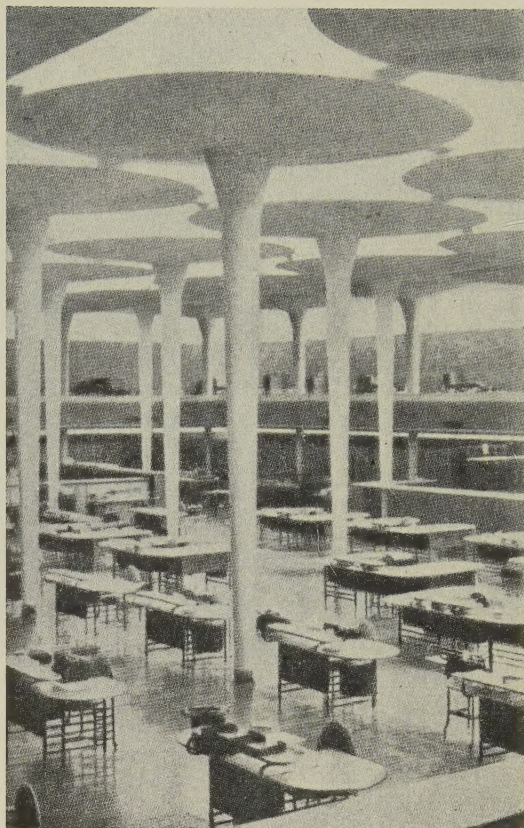
Hemma i Sverige är förhållandena långt vagare. Här existerar inte inom arkitektkåren de starka motsättningar i betraktelsesättet vilka i de flesta andra länder delar upp arkitekterna i skilda läger. Det är naturligt att detta borde vara en styrka, om man verkligen hade ett målmedvetet individuellt arbetssätt. Man slösar då inte som i vissa andra länder bort tid på att uttänka spetsfundigheter om sina motståndare, utan föredrar att uttrycka sig i sitt arbete. På grund av den ovan berörda enkelriktade utilismen i Sverige är ett estetiskt betraktelsesätt emellertid tabu för de flesta arkitekter. Det är därför naturligt, att de flesta impulser som f. n. börjar påverka arkitekterna kommer från våra grannländer som ju i viss mån ha samma kulturella dialekt som vi men där utvecklingen inte varit lika rigorös.

*

Den arkitektur (här kallad naturalismen), som i Frank Lloyd Wright har sin främste representant, har i Norden fått två utomordentliga apostlar: de danska arkitekterna Faber och Utzon. De har väckt vår beundran för samspelet mellan kärna och protoplasma i en cell, och den finske arkitekten Aulis Blomstedt har med bestickande bilder fått oss att se harmonien i ett termitbo. Ur detta framspringer

MAX DERIS SCHEMA FÖR NATURÅTERGIVNING. (UR TIDSKRIFT FÖR KONST-
VETENSKAP 1947)

KONTOR AV FRANK LLOYD WRIGHT (1937)

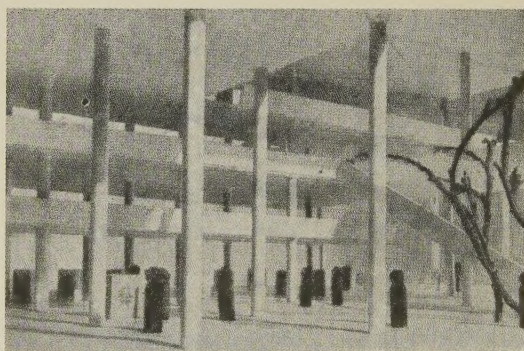
sedan en organisk arkitektur där naturens former bli arkitekturelement. Apostlarna älskar att utställa sina verk tillsammans med bilder av inspirationskällan. Ett kontor ser ut som en skog där man sitter svalt skyddad under betongträdskronor och stimuleras av denna naturliga miljö som skall ge människorna arbetsharmoni.

Redan på programstadiet har denna arkitektur hamnat i en sorts naturalistisk formalism.

*

Denna riktning kan vara bestickande, men när idén inte låter sig uttryckas i naturalistiska former får den tyvärr karaktären av kuliss. Ett försök att avpassa naturalistiska arkitektoniska uttrycksmedel för en inneboende idé utgör Goetheanum i Dornach utanför Basel, den antroposofiska rörelsens centrum. Formerna i Goetheanum ger ett direkt uttryck för den antroposofiska rörelsens karaktär. Det blir nog svårt att finna många liknande arbetsuppgifter, och då är faran stor att den nya naturalismen kommer att bli en tom formalism.

*

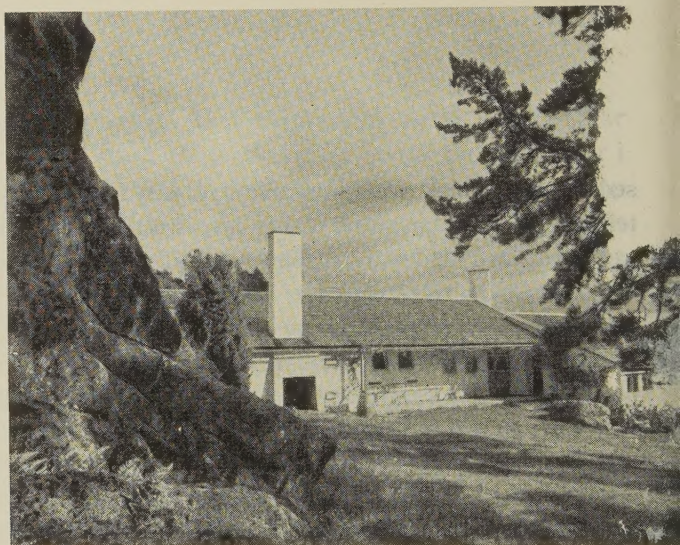
DANSKT FÖRSLAG TILL UTSTÄLLNINGSHALL

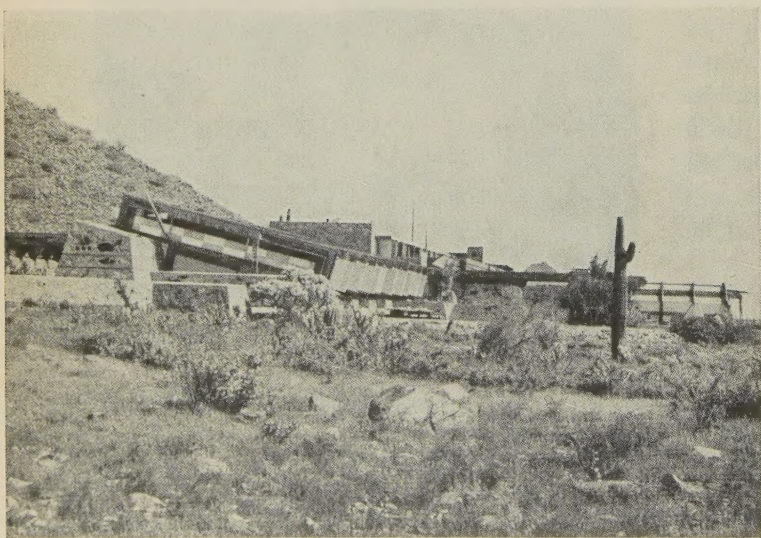
GOETHEANUM VID BASEL

LOTUSDAMMEN, CHO CHENG YUAN-TRÄDGÅRDEN I SUCHOU.
(UR OSVALD SIRÉN: BILDER FRÅN KINA).

ASPLUNDS SOMMARVILLA VID STENNÄS

FRANK LLOYD WRIGHTS ÖKENLÄGER I ARIZONA

*Naturkänslan — att sitta på en stubbe i sommar-
natten, titta på stjärnan och höra på viskerskan.*

Sillanpää.

Vi måste välja en annan väg, varken myrstacksinställningen i den »organiska arkitekturen» eller andra former av arkitektonisk naturalism kan rädda arkitekturen ur dess nuvarande predikament. Arkitekten måste bli en konstnär fri från allt formalistiskt betraktelsesätt. Vid varje tillfälle bör arkitektens upplevelse inför den givna uppgiften leda honom till den för ändamålet lämpliga formen. Denna bör bli ett personligt uttryck för hans individuella formskapande förr åga. Detta är kärnpunkten. Det är den enda väg som leder ur den personliga miljödödande arkitektur vi nu råkat i.

*

Alla former är ju till viss grad tids- och karaktärsbundna. Med detta formförråd till sitt förfogande kan varje individuell konstnär utveckla sin förmåga att uttrycka sig arkitektoniskt. Detta betraktelsesätt är absolut informellt. Det anser ej någon särskild form som »riktigare» än någon annan utan inriktar sig helt på den individuella utformningen av varje verk. Det väsentliga är att den inlevelse som ligger bakom verket är uppriktig. Härav följer att en viss form och ett visst material en gång kan vara helt lämpliga för en bestämd uppgift men en annan gång kan denna samtidigt bli helt ödesdiger för det slutliga arkitektoniska resultatet. När ett flertal skapande individer får liknande reaktioner inför liknande betingelser kan också de yttre formerna hos deras verk bli besläktade. Denna formgemenskap blir dock väsentligen en annan än den nu rådande, som kan karakteriseras som en oinspiread efterklang av den kubistiska formalismen, paraderad med en inställsam formlöshet, »motiverad» av det ekonomiska tillståndet.

*

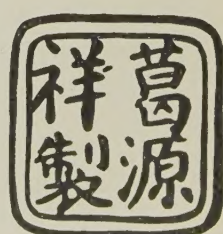
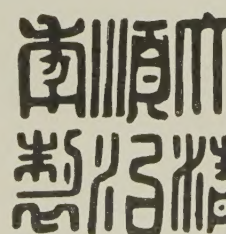
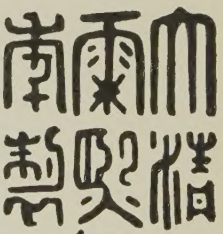
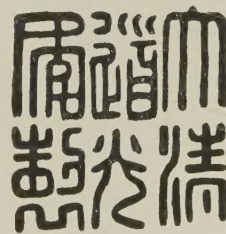
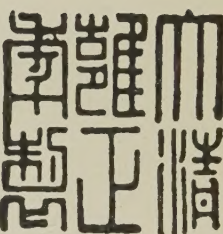
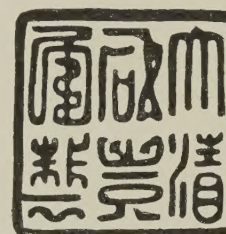
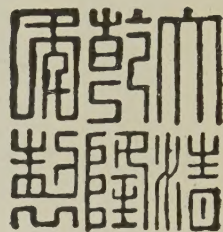
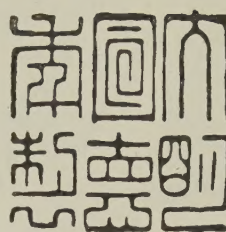
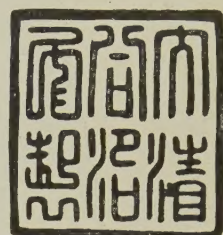
Naturligtvis är alla arkitekturformer likaberättigade; frågan är bara hur de ger uttryck för den nödvändiga, innebärande idén. Arkitekten bör kunna använda gamla eller nya, egna eller andras arkitekturelement men de får aldrig användas som tom dekoration. De måste ge uttryck för en känsla och upplevelse.

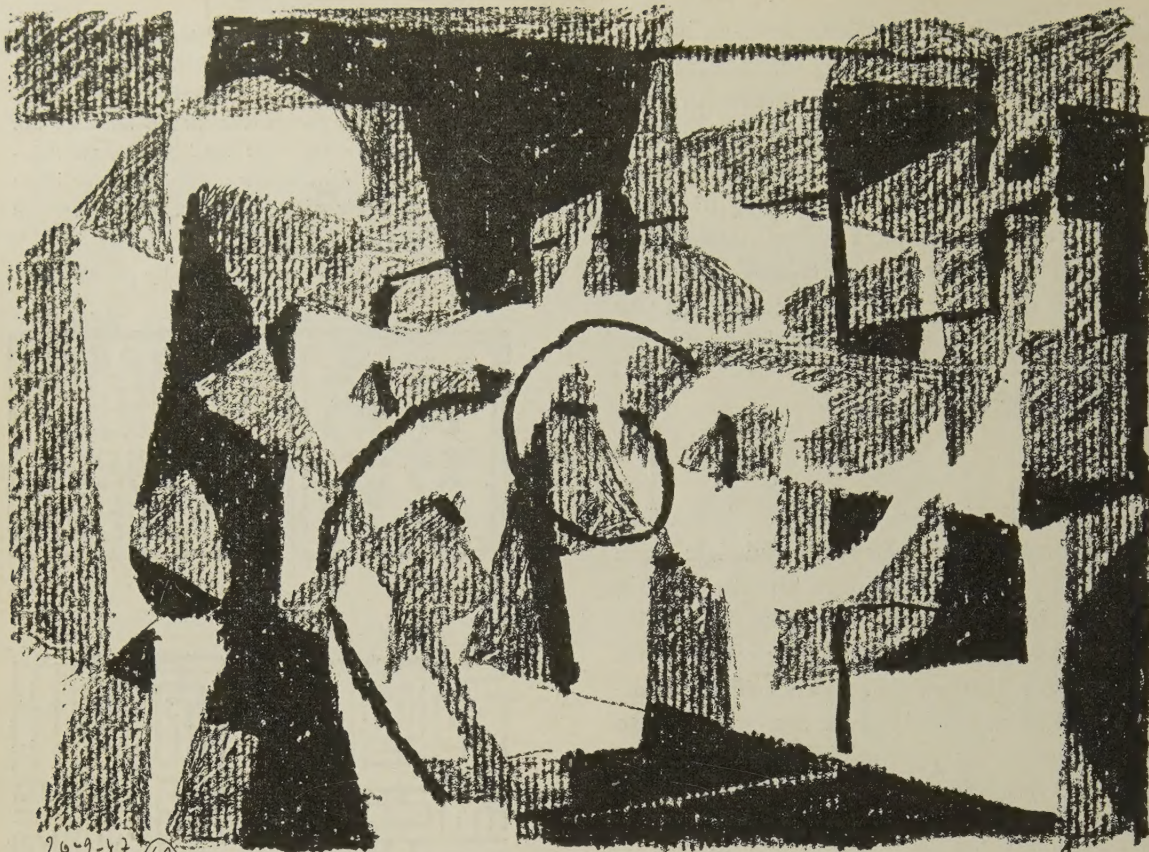
*

Inom arkitekturketen måste all specialisering vara förkastlig. Arkitekten måste ta del av det kulturellt skapande livet för att få associationer från skilda områden. Det är mycket viktigare för en arkitekt att älska musik eller skriva lyrik än att ha reda på vändradien på en av våra bussar eller känna till trångboddheten i Trollhättan.

*

Ett kinesiskt skrivtecken förstås av omkr. 400 milj. människor som talar helt olika språk. I sin symbolik sammanfattar det både en viss yttre bildlik betydelse och ger association till kulturell och filosofisk gemenskap. De mest nyanterade människorna och konstnärerna konstruera ur dessa elementära i sig själva komplicerade element sin personliga symbol.

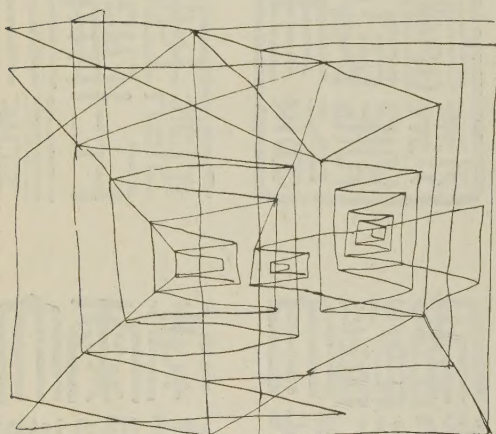
26-9-47 (LD)
LENNART RODHE

Vi måste upphöra att vara bundna av den elementära perspektiviska grundsyn som begränsar det arkitektoniska formskapandet. Arkitekturen måste bli mångtydig och associativ. Skuggorna, färgerna, den dramatiska stegringen, den rofyllda balansen, det dubbeltydiga, det hopflätade, den våldsamma accenten, den oändliga förfiningen, det allt upplösande ljuset.

*

Denna öppenhet och associationsvillighet kommer kanske av de socialtekniska experterna på husbyggnad att tolkas som ett tecken på tidens »osäkerhet», och det kan den bli, om den icke snart kan genomföras. Den har utsikter att bli en stark rörelse mot all formalism och kommer att ge arkitekten arbetsglädje och göra arkitekturen till levande konst.

Gullholmen, januari 1948.

LENNART RODHE

(LD) 71-X-47

